

המהפכה "החברתית" של אולמרט

:: דני גוטווין

הספר; הקלות בתכנית ויסקונסין והגברת שיתוף הפעולה בין הממשלה למגזר השלישי בתהליכי קבלת החלטות בסוגיות חברתיות ובהספקת שירותים. אולמרט פרש גם את המשנה החברתית העומדת ביסוד "המהפכה השקטה": הוא יוצא נגד "המדיניות שביבי נתניהו היה מזוהה איתה", שגרמה לכך ש"השיפור הכלכלי היטיב רק עם חלק מסויים באוכלוסייה" ויצרה בישראל פער חברתי "שהוא אולי הגדול בעולם המערבי". כדי להתמודד עם מצב זה, מצהיר אולמרט, נוקטת עתה הממשלה ב"מהלכים מתקנים", שמטרתם "מתן מענה למצוקה החברתית לכל אורך הקו" והיא "תנצל כל הזדמנות להתקדמות במישור החברתי."

בין אולמרט לנתניהו

התקפתו של אולמרט על מדיניותו של נתניהו עלולה לעורר תהיות, שלא לומר חוסר אמון, לאור העובדה שתקציב 2007 שהקואליציה בראשותו אישרה - בתמיכתה המביכה של מפלגת העבודה - היה תקציב שרוחו של נתניהו שורה עליו. הסתירה בין ההצהרות למעשה הובילה כמה מן הפרשנים הפוליטיים להסביר את מהפכות הפתאומית של אולמרט בכך שהדאגה לחלש היא מפלטו של מי שעננה של פלילים מרחפת מעל ראשו, וכי לאחר שהתנתק מן ההתכנסות ובעודו מבוסס בכוץ שביין ועדת וינוגרד לשער המוגרבים נזקק אולמרט, לפחות למראית עין, לאיזה סדר יום, ועל כן מיהר להרים את האג'נדה החברתית ששמטו מפלגת העבודה ועמיר פרץ. ואולם, פרשנויות מסוג זה, המניחות שלאולמרט אין מדיניות כלכלית-חברתית אלא רק שיקולי הישרדות, עומדות בניגוד לנחישותו של אולמרט שלא להפקיד בידי פרץ את תיק האוצר. נחישות זו היא החטא הקדמון של ממשלתו, ולא רק בדיעבד. היא מלמדת כי את היעדים הממשיים של מדיניותו רואה אולמרט בתחום הכלכלי

"המהפכה החברתית השקטה" של אולמרט אינה מהפכה - זהו המשכה השקט של מדיניות נתניהו. הרפורמות שמציע אולמרט הן תיקונים 'חברתיים' שמאפשרים לניאו-ליברליזם הישראלי להמשיך לפרוח ומטשטשים את הסוציאל-דמוקרטיה כחלופה ממשית למשטר הקיים.

"מהפכה חברתית שקטה". כך, לא פחות, מגדיר אהוד אולמרט את המדיניות החברתית של ממשלתו בראיון לרותי סיני בהארץ (14.2.2007). מהפכה זו אמורה לבוא לידי ביטוי בשורה של רפורמות נפרדות: עד כה הוכרז על פנסיית חובה לכל עובד ומס הכנסה שלילי; העלאה הדרגתית של שכר המינימום, תוך כדי אכיפתו המוגברת; הגדלת המיסוי על רכב צמוד והורדת המיסוי על רמות השכר הבינוניות; סיבסוד מעונות יום; הגדלת ההשקעה בילדים ובני נוער בסיכון; הקפאת התכניות להעברת טיפות החלב לקופות החולים ולהפרטת שירותי הבריאות בבתי

"המהפכה השקטה" היא בעיקר הנמכת הטון של הרטוריקה הקפיטליסטית האלימה האופיינית לנתניהו, ובמובן זה היא "שקטה" יותר מאשר "מהפכה".

קאה
הקרחון

גם בארזים נפלה שלהבת

איש העסקים נוחי דנקנר, המחזיק בקונצרן אי.די.בי, יוזר הסוכנות,

זאב בילסקי, סיירו לפני מספר ימים בצפון הארץ עם שרת החינוך, יולי תמיר, והודיעו לה שבכוננתם להשקיע בחודשים הקרובים 200 מיליון שקל בפרויקטים של חינוך, רווחה ובריאות. דנקנר אמר ל-ynet: "החברה שבה אנו חיים חשובה לא פחות מהחברות אותן אנו מנהלים. חובה עלינו להתגייס לפרויקטים כאלה, מאז אוגוסט האחרון אני מבקר לפחות פעם בשבוע בצפון. אני קורא לאנשי עסקים נוספים להרים את הכפפה. זו ציונות". הפרויקט נולד בימי המלחמה. מאז השקיעה קבוצת אי.די.בי כ-80 מיליון שקלים בכ-60 פרויקטים בצפון ובשדרות ובכוננתם בחודשים הקרובים להשקיע עוד כ-40-50 מיליון שקלים.

השרה תמיר הודתה כי "אין מבני חינוך איכותיים בהרבה מהערים בצפון ואנחנו רוצים לשדרג את המבנים ולתת לתלמידים את האפשרות ללמוד בסביבה חינוכית ראויה". כתב ynet שאל את תמיר מדוע המדינה לא מסוגלת לממן בעצמה שיקום של מוסדות חינוך ותוכניות חינוך. תשובתה של השרה: "המדינה מתמודדת עם השלמת פערים שהצטברו בשנים האחרונות בתחומי חיים רבים - רווחה, ביטחון ועוד. מאז כניסתי לתפקיד התחלתי לגייס כספים למימון מספר תוכניות חינוכיות. אנו מברכים על כל סיוע של גורמים פרטיים וציבוריים שמקצרים את ההליך". (ynet, 26.2.07).

גם כתב העת 'חברה' מחפש תומך נדיב. התומך יזכה שתמונתו תתנוסס על פוסטר אמצע שיחולק חינוך לכל המנויים...

נתניהו פעל כאחרון מהפכני
ההפרטה, אולמרט חותר
לשמר את השגיו בעידן
שאחריה.

אפשר להסיק כי רק כרבע
מן הצמיחה היא תולדה של
מדיניות נתניהו ולפיכך מכנה
אותו טל 'מר רבע צמיחה'.

הסערה הציבורית
שהתחוללה בעקבות הגדלת
המיסוי על רכב צמוד סיעה
לדימוי של אולמרט כמי
שאינו נרתע מלפגוע בחזקים
כדי לסייע לחלשים, אלא
שגם כאן מדובר בעיקר
במראית עין.

נתניהו פעל כאחרון מהפכני ההפרטה, אולמרט חותר לשמר את השגיו בעידן שאחריה. הבדל נוסף בין נתניהו לאולמרט הוא האקלים המשקי בו הם פועלים. בניגוד לנתניהו, אולמרט פועל במשק הנתון בצמיחה. בעוד נתניהו ותועמלניו מציגים את הצמיחה כפרי מדיניותו, קובע דו"ח בנק ישראל, כי שני שלישי מן הצמיחה המתמשכת בה נתון המשק הישראלי מאז 2003 הם תולדה של גורמים חיצוניים, כמו השיפור במצב הביטחוני והצמיחה המהירה בעולם, ולא של המדיניות הכלכלית המקומית. הפרשן הכלכלי אברהם טל סבור, כי השפעת הגורמים החיצוניים אף גדולה יותר אם מוסיפים את השפעת הערבויות האמריקניות. אפשר להסיק כי רק כרבע מן הצמיחה היא תולדה של מדיניות נתניהו ולפיכך מכנה אותו טל 'מר רבע צמיחה' (הארץ, 18.12.2006). מכאן, שמדיניותו של נתניהו לא תרמה בצורה מכרעת לעצם הצמיחה אלא בעיקר לחלוקתה הלא שיוויונית. לחלוקה הלא שיוויונית עצמה יש השפעה שלילית על הצמיחה, שכן כפי שקובע מחקר של מכון ון-ליר – ישנו "מתאם חיובי חזק וברור בין שיוויוניות בחלוקת ההכנסות לבין קצב הצמיחה של מדינות בעולם". ניתן אפוא לקבוע, כי מדיניותו של נתניהו האטה את השפעת מקדמי הצמיחה, העולמיים והמקומיים, על הכלכלה הישראלית; וכי מדיניות חברתית מקדמת שיוויון עשויה היתה להגדיל את הצמיחה.

התענוע 'החברתי'

השאלה שיש לשאול לגבי מדיניותו של אולמרט היא, אפוא, האם היא מקדמת את

יותר מאשר בתחום הביטחון.

ניתוח המשמעות וההקשר של הצעדים המרכיבים את "המהפכה החברתית השקטה" של אולמרט עשוי לספק מוצא מן הסתירה שבין הצהרותיו למעשיו. ניתוח כזה אינו רק עיון תיאורטי – זהו מהלך פוליטי, שכן העדר דיון במדיניותו הכלכלית-חברתית של אולמרט – מתוך ההנחה שאין כזו – מאפשר לו להוציא אותה לפועל ללא דיון וללא התנגדות. מדיניותו הממשית והקיימת של אולמרט אינה ניגודה של זו של נתניהו אלא המשכה. "המהפכה השקטה" היא בעיקר הנמכת הטון של הרטוריקה הקפיטליסטית האלימה האופיינית לנתניהו, ובמובן זה היא "שקטה" יותר מאשר "המהפכה".

הניגוד לכאורה שבין מדיניותו החברתית של אולמרט לבין זו של נתניהו הוא תולדה של ההקשר הכלכלי השונה בו הם פועלים, במיוחד בכל הקשור למהלכה של מהפכת ההפרטה. ממשלות שרון היוו את קו פרשת המים של תהליך ההפרטה בישראל. מבגין ועד שרון התנהל תהליך זה תוך סתירה פנימית שנבעה מכך שבישראל לא היו קיימים תאגידיים ובעלי הון שניתן היה להפריט לידיהם את המשק הציבורי והשירותים החברתיים, ומכאן מהלכה המהוסס. כיוון שכך, אחד מיעדיה של מהפכת ההפרטה הישראלית היה לברוא את בעלי ההון הגדול, את 'הברונים השודדים' המקומיים, באותו אופן שמהפכת ההפרטה בכרית המועצות לשעבר בראה את 'האוליגרכים' כחלק חיוני ממהלכה. השלמתו של תהליך זה – כפי שמלמד כינון משטר "המשפחות" בישראל – איפשרה לממשלות שרון להאיץ את הפרטת המשק הציבורי ולנהל מתקפת מחץ נגד שארית הסדרי מדינת הרווחה.

רפורמת המס העיקרית מבית היוצר של נתניהו המקטינה באופן משמעותי את תשלומי המס של העשירונים העליונים וכך מרוקנת את קופת האוצר ממקורות שעשויים היו לממן את מדינת הרווחה הישראלית ולסייע במתן שירותים לשכבות החלשות. הגדלת המיסוי על הרכב הצמוד לא תיצור את המקורות הדרושים, אך תסייע להלבנת הקלות המס לעשירים. יתר על כן, היצמדותה של ממשלת אולמרט למדיניות של הגבלת הגידול בהוצאה הממשלתית ל-1.7% משמע, כשיעור גידול האוכלוסיה - לא תאפשר כל הרחבה של השירותים החברתיים ואף תחייב קיצוץ באלו הקיימים.

"המהפכה החברתית השקטה" אמורה אף להאיץ את הגורם המרכזי בהרחבת הפערים הכלכליים בישראל, ההפרטה. הגברת שילובם של אירגוני המגזר השלישי במדיניות הרווחה הממשלתית היא ביטוי מובהק לכך, והיא חושפת את אופיים של אירגונים אלו כמכשיר להרס מדינת הרווחה. שירותי הרווחה בישראל נתונים בתהליך מתקדם של הפרטה, המטושטש באמצעות השימוש באירגוני מגזר שלישי. על רקע זה יש לבחון את ההחלטה שלא להעביר את טיפות החלב לקופות החולים. לכשעצמו מהלך זה הינו צעד ראוי, אלא שלאור מגמות ההפרטה של "המהפכה השקטה" מתעוררת השאלה, האם אי-העברתן של טיפות החלב לידי קופות החולים נועדה להבטיח את שמירת אופיין הציבורי, או שמא המניע לכך הוא הרצון לאפשר את הפרטתן בעתיד בשיטת המכרזים בה מופרטים בהדרגה כל שירותי הרווחה.

תכנה של "המהפכה החברתית" של אולמרט חושף פעם נוספת את הניגוד ההולך ומתעצם בין המשמעות של המושגים 'חברתי' ו'סוציאלי-דמוקרטי' בדיון הציבורי בישראל. 'החברתי' מנסה להקל על המצוקה שיוצר משטר ההפרטה, במסגרת כללית ותוך קבלת הנחות היסוד של הניאו-ליברליזם ואישרורן; הסוציאלי-דמוקרטיה, מנגד, חותרת לביטול הסדר הניאו-ליברלי ולכינון מדינת רווחה המקדמת סולידריות אנושית וצדק חלוקתי. כשלון הסוציאלי-דמוקרטיה הישראלית בדמות מפלגת העבודה להאבק במשטר ההפרטה, הפכת את 'החברתי' לסיכוי היחיד של קורבנותיו של משטר זה לשיפור מצבם. כך מוחק התעתוע 'החברתי' הניאו-ליברלי את הסוציאלי-דמוקרטיה כחלופה אפשרית לניאו-ליברליזם, מחיקה המסוכנת לעתיד החברה הישראלית אף יותר מאשר הפסד במאבק נגדו.

השוויון החברתי, כפי שהיא מתיימרת? מבחינת המדיניות הכלכלית-חברתית עד כה, כמו גם של הרפורמות האמורות לחולל את "המהפכה החברתית השקטה", דומה שהתשובה היא שלילית.

"המהפכה" של אולמרט היא במידה רבה מימוש הצהרותיו של נתניהו בשלהי כהונתו, כי הצלחתו ב"ייצוב" המשק מאפשרת לשקול הקלות בגזירות ואימוץ צעדים שיקלו על השכבות החלשות. המהלכים המרכזיים של "המהפכה" - מס הכנסה שלילי, ופנסיה חובה לכל עובד, שפרטיהם חושפים את אופיים הרגרסיבי, כמו גם הגדלת שכר המינימום והגברת אכילתו וסבסוד מעונות לילדי אימהות עובדות אמורים להועיל רק למי שעובדים. אלו שאינם עובדים, בין השאר בשל שיעור האבטלה הגבוה בקרב עובדי ה-low tech או ה-no tech - משמע, המעמדות הנמוכים - לא יזכו לכל הטבה במסגרת "המהפכה" אך יהיו קורבן לקיצוץ מנגנוני הביטחון הסוציאלי הקיימים. כך מחריף אולמרט את ההבחנה הדרוויניסטית שערך נתניהו בין עובדים ללא עובדים, ויתר על כן הוא מאמץ את האשלייה לפיה הפקרת היסודות היותר חלשים בחברה תסייע להקטין את תשלומי המס שלהם ותשפר את מעמדם, אשלייה שבסיועה רכשה תאוצה את תמיכת מעמדות הביניים בבריטניה.

הסערה הציבורית שהתחוללה בעקבות הגדלת המיסוי על רכב צמוד סייעה לדימוי של אולמרט כמי שאינו נרתע מלפגוע בחזקים כדי לסייע לחלשים, אלא שגם כאן מדובר בעיקר במראית עין. אולמרט לא הפסיק את

לאור מגמות ההפרטה של "המהפכה השקטה" מתעוררת השאלה, האם אי-העברתן של טיפות החלב לידי קופות החולים נועדה להבטיח את שמירת אופיין הציבורי, או שמא המניע לכך הוא הרצון לאפשר את הפרטתן בעתיד בשיטת המכרזים בה מופרטים בהדרגה כל שירותי הרווחה.

דני גוטווין הוא חבר ביסו"ד ומלמד בחוג לתולדות ישראל באוניברסיטת חיפה